

Vatroslav Frkin

UDK: 027.6(497.5Požega)(091)
Izlaganje sa znanstvenog skupa
Rukopis prihvaćen za tisak: 27.6.2012.

KNJIŽNICA FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U POŽEGI

Sažetak

Franjevci dolaze u Požegu krajem XIII. stoljeća, a od XVII. stoljeća imaju u ovom gradu samostansku rezidenciju, kada počinje i gradnja novog samostana. Tada nastaje i današnja samostanska knjižnica, koja je izrasla u jednu od najbogatijih i najvrjednijih franjevačkih samostanskih knjižnica u Hrvatskoj.

Ključne riječi: Franjevci; požeški samostan; knjižnica; hrvatske rijetke knjige.

Uvod

Franjevci se nalaze u Požegi krajem 13. stoljeća (1). Dobro napreduju i u 14. stoljeću (2). Zbog Turaka koji dolaze u 16. stoljeću, franjevci napuštaju Požegu oko 1551. godine (3).

Zahvaljujući dopuštenju pape Grgura XIII., franjevci dolaze u Veliku 1575. godine. Turci su 1583. godine spalili požeški samostan (4). Velika, stjecanjem okolnosti, postaje „kulturni i vjerski centar za cijelu tursku Slavoniju što je značajno i za franjevačke samostane u Bosni. U Velikoj je sjemenište, novicijati i gramatička škola. Tu su povremeno stanovali bosanski biskupi i dolazili papini vizitatori, pohoditelji. Održavali su se i provincijski kapituli Bosne srebreničke. Oko veličkog samostana na području Požeštine razvila se jaka i živa dušobrižnička djelatnost“ (5).

U Požegi je tijekom 17. stoljeća postojala samostanska rezidencija (6). Gradnja novog samostana u Požegi počinje 1691. godine (7). Prva rezidencija bila bi u Požegi od 1702. do 1708. godine (8).

Godine 1708. Požega postaje formalnim samostanom (9), što ostaje do danas.

1. Počeci samostanske knjižnice

Opravdano se može reći da počeci današnje samostanske knjižnice sežu u vrijeme rezidencije požeškog samostana, tj. na kraj 17. stoljeća. Svakako i knjižnica počinje svoj razvoj početkom 18. stoljeća.

Za vrijeme Marije Terezije 1789. godine dokinut je požeški samostan. Sav inventar bio je preseljen u velički samostan jer je to bila najbliža samostanska kuća. Preseljena je i knjižnica i sav pokretni samostanski i crkveni inventar (10).

Požežanin Antun Mandić kao zagrebački kanonik svesrdno se založio u Beču da se franjevci vrate u dokinuti požeški samostan. To mu je i uspelo. Carski dekret napisan je i izdan 19. travnja 1796. u Budimu po savjetu kraljevskog namjesnika ugarskog. Franjevci se vraćaju u Požegu, ali je ukinut velički samostan (11). „Carski dekret napisan 19. travnja 1796. godine u Budimu je dekret o dokidanju samostana u Velikoj i prisvajanju samostana, crkve, vrta i svih posjeda franjevaca u Velikoj u korist vjerskog fonda a ne dekret o uspostavi dokinutog samostana u Požegi.“ (12)

Početak listopada 1797. godine počinje preseljenje iz Velike u Požegu. O knjižnici je zapisano:

„2. listopada prevezene su sve knjige iz veličke i požeške biblioteke u Požegu...“ (13).

Treba istaknuti da je Pavišević (1734. – 1803.) (14) kao provincijal i kao član samostana u Požegi do svoje smrti nabavio i poklonio uspostavljenom požeškom samostanu vrlo mnogo u smislu crkvenih odijela, svetih posuda – kaleža i ostalih stvari, a posebno je vrijedno istaknuti da je uredio staru požešku i veličku knjižnicu, koju je smjestio u dvije sobe južnog dijela istočnog samostanskog trakta – prema vrtu. A požeškom samostanu ostavio je lijepu petrografsku i numizmatičku zbirku (15).

Velika nesreća snašla je Požegu 29. travnja 1842., kada je za „desetak sati izgorjelo 166 gradskih kuća u zapadnom dijelu u središtu grada, a uz to i franjevačka crkva Svetoga Duha i dva samostanska krila zajedno s njihovom knjižnicom“ (16). Ipak je spašeno nešto knjiga (17).

Dakle, tek od 1842. godine može se govoriti o djelima koja ima današnja knjižnica. Nakon nesreće 1842. godine dolazi pomoć s mnogih strana. U svibnju 1845. godine uređene su obje sobe knjižnice (18).

2. Današnje stanje knjižnice

Prostorije knjižnice ostale su iste od 1845. godine. To su dvije spojene prostorije. Jedna je veća, a druga manja. Stalaze su drvene, što odgovara i samim knjigama. Knjige su složene po stoljećima, tj. u manjoj su prostoriji djela iz 17. i 18. stoljeća, a u većoj ona iz 19. stoljeća. Nedavno je u istočnome dijelu određena velika prostorija za djela iz 20. i 21. stoljeća. U posebne dvije manje prostorije nalazi se trezor – ormari u kojima se nalaze posebno vrijedne tiskane knjige. Tu je nekoliko inkunabula. Lijep je broj starih i rijetkih knjiga iz 16. stoljeća. Vrijedna je i zbirka srpskih i slovenskih rijetkih knjiga, koje su izdvojene sve do 1850. godine. Za nas je najvažnija zbirka hrvatskih rijetkih knjiga.

3. Hrvatske rijetke knjige

P. Paškal Cvekan u svom djelu *Požeški franjevci i njihovo djelovanje* posvetio je samostanskom arhivu i knjižnici pet stranica, tj. od 169. do 173. (19).

O. Paškal ističe posebno zaslužnu braću za uređenje požeške knjižnice. To su: o. Antun Ferić i o. Josip Pavišević (1734. – 1803.). Za Ferićeva gvardijanata uređena je knjižnica i napisan je katalog svih knjiga (20).

O. Cvekan kaže za Paviševića doslovno ovo: „Knjige veličke i požeške pomno je u Požezi uredio o. Josip Pavišević prije smrti 7. XII. 1803. Provincijal o. Josipa Jakošić prigodom smrti o. Josipa Paviševića ističe kako je neumornim radom i naklonošću prijatelja uredio u samostanu Sv. Duha u Požezi knjižnicu, sabravši odasvud knjiga... Tradicija Kapistranske provincije navodi da je za Paviševića požeška knjižnica brojila 5000 knjiga.“ (21).

Nakon već spomenutog požara 1842. godine vrlo je važan doprinos o. Kaje Agjića (1805. – 1892.) u nabavi knjiga i časopisa. Svoj doprinos dali su i drugi samostanski poglavari (22). Ne zaboravimo da se franjevci često sele iz samostana u samostan prema odredbi uprave. Prigodom premještanja redovito ostavljaju knjige za koje misle da im više neće trebati. Uglavnom knjige nakon smrti pojedinog redovnika ostaju u kući gdje je ovaj preminuo. Tijekom povijesti bilo je donatora koji su svoje knjige ostavljali samostanima. Takvih donatora požeškoj knjižnici bilo je u 19. (23) i 20. (24) stoljeću.

Početak 20. stoljeća (1906. – 1907.) požeška je knjižnica nanovo uređena. Kartoteku je napravio o. Blaž Glogovac (25).

Gotovo do svoje smrti 2005. godine radio je u toj požeškoj knjižnici o. Miljenko Holzleitner (1932. – 2005.). On je sa mnom pripremio *Bibliografiju knjiga hrvatskih autora u knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda 1495. – 1850.*, Zagreb, 2008.

Opis svih hrvatskih djela požeške samostanske knjižnice napravio je o. Miljenko. Prema tom popisu, požeška samostanska knjižnica ima 730 hrvatskih rijetkih knjiga tiskanih do 1850. godine. Od tih knjiga 333 ima prema zajedničkoj *Bibliografiji* samo požeška knjižnica. Prije kratkog vremena složio sam knjige u dvije stare prostorije po stoljećima, tj. od 17. do 19. stoljeća. Sve je knjige, uključujući i one iz 20. stoljeća, kataloški obradio o. Miljenko.

4. Hrvatska djela 17. stoljeća u požeškoj samostanskoj knjižnici

Hrvatska tiskana djela 15. i 16. st. više su prisutna u knjižnicama južne Hrvatske. Kriza u tiskanju hrvatskih djela javlja se u 17. stoljeću zbog prisutnosti Turaka. Razdoblje 18. i 19. stoljeća bogatije je tiskanom knjigom u sjevernoj Hrvatskoj. Zato je svako djelo tiskano u 17. st. za Hrvate prava dragocjenost.

U požeškoj samostanskoj knjižnici nalaze se sljedeća djela iz 17. stoljeća:

1. ANČIĆ, Ivan
Thesaurus perpetuus...
Venetiis, 1662.
2. Ančić, Ivan
Thesaurus perpetuus ... (2 izd.)
Venetiis, 1662.
3. DIVKOVIĆ, Matija
Besiede...
U Mnetcieh, 1616. Bosanica
4. DIVKOVIĆ, Matija
Nauk karstianski...
U Mnecie, 1683. Bosanica
5. EGGERER, Andrija
Anathema Marianum...
Graecii, /1673./
6. EGGERER, Andrija
Pharmacopaea coelestis seu Maria Remetensis...
Graecii, /1672./
7. JUAN de Jesus Maria
Nacin za dobro vmriti. Posctouanoga Otcza Ivana Iesv Maria, Druxbe Kar-
melitanske Bosohodechih... Istomacen u Dalmatinski yazik po Prisuitlomu
i Priposctouanomu Gospodinu, Gospodinu Petrv Gavdencziv, to yest Rado-
ucichiu splichianinu, Biskupu Rabskomu. (1572. – 1664.)
V Rimu, 1657. /Def./
8. MIKALJA, Jakov
Blago jezika slovinskoga...
Lavreti, 1649.
9. MIKALJA, Jakov
Grammatika Talianska ukratho illi Kratak nauk za naucitti Latinski jezik...
U Loretv, 1649.
10. NELLI, Angelo
Zarcalo duhovno...
U Bnecih, 1614.
11. PALMOTIĆ, Junije
Christiade, to' iest Xivot i diela Isukarstova...
U Rimu, 1670.
12. RADNIĆ, Mihovil
Pogargegne izpraznosti od sviyeta...
Romae, 1683.
13. RADNIĆ, Mihovil

- Razmischlagna pribogomiona...
Romae, 1683.
14. RATKAJ, Juraj
Memoria Regnum et Banorum Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae
Viennae Austriae, 1652.
15. RITTER-VITEZOVIĆ, Pavao
Kronika aliti Szpomen vszega szvieta vikov... /1. Izd./
U Zagrebu, 1696.
16. RITTER-VITEZOVIĆ, Pavao
Opera anagrammaton...
/S. l. et typ./, 1687.
17. RUTUAL
Ritval Rimski...
V Riimv, 1640.
18. ŠIMUNIĆ, Mihovil
Fenix pokore...
V Zagrebu, 1697.
19. TERETIUS, Grgur
Confessio et instructio idiotae...
Viennae, 1687.

Od 19 djela iz 17. stoljeća četiri su djela kojih nema u drugim knjižnicama u Hrvatskoj franjevačkoj provinciji Sv. Ćirila i Metoda. To su: 1. *Nauk karstianski*. Mnecie, 1683., Matije Divkovića. 2. *Nacin za dobro vmriti*. V Rimu, 1657., Juana de Jesus Maria. 3. *Christiade...*, Rim, 1670., Junija Palmotića i 4. *Opera anagrammaton...* /S. l. et typ./, 1687., Pavla Rittera-Vitezovića.

Devetnaest navedenih djela iz 17. stoljeća govori sama za sebe o vrijednosti požeške samostanske knjižnice koja ne bi više smjela biti zakopano blago ovoga kraja već pristupačna za znanstvena istraživanja. To i želimo. Obavljamo i pripremne radove za to.

Bilješke

1. CVEKAN, Paškal. Požeški franjevci i njihovo djelovanje. Slavonska Požega, 1983. Str. 50.
2. Op. c. 1, str. 50.
3. Op. c. 1, str. 50.
4. Op. c. 1, str. 53.

5. Op. c., str. 57.
6. Op. c., str. 59.-60.
7. Op. c., str. 60.
8. Op. c., str. 60
9. Op. c., str. 60.-61.
10. Op. c., str. 71.
11. Op. c., str. 73.
12. Op. c., str. 73.
13. Op. c., str. 76. Još danas ima u veličkom župnom uredu knjiga što su ostale od franjevaca.
14. Hrvatski franjevački biografski leksikon. Zagreb, 2010. Str. 435.
15. Op. c., str. 78
16. Op. c., str. 80
17. Op. c., str. 80
18. Op. c., str. 80
19. Op. c., str. 169.-170.
20. Op. c., str. 170.-171.
21. Op. c., str. 171.
22. Op. c., str. 171.
23. Op. c., str. 171. Ilija Saračević
24. Velik broj vrijednih djela poklonio je požeškoj franjevačkoj knjižnici dr. Josip Butorac.
25. Op. c., str. 172.

The Library of the Franciscan Monastery in Požega

Summary

The Franciscans settled in Požega at the end of the 13th century; they have had their residence in this city since the 17th century, when the building of the new monastery commenced. The monastery library, which has become one of the richest and most valuable Franciscan monastery libraries in Croatia, was established at that time as well.

Keywords: Franciscans; Požega monastery; library; Croatian rare books.

Fra Vatroslav Frkin
Franjevački samostan
Kaptol 9, 10000 Zagreb